

COLLOQUIA RUSSICA

Series I, vol. 9

Rus' and Poland (10th–14th centuries)

Publication from the 9th
International Scientific Conference,
Przemyśl, 5th–8th December, 2018

Edited by
Vitaliy Nagirnyy
and Tomasz Pudłocki

Krakow
2019

Editorial board:

Igor Danilevskyy (Moscow), Đura Hardi (Novi Sad),
Patrik Kuc (Krakow), Aleksey Martyniuk (Minsk),
Adam Mesiarkin (Bratislava), Norbert Mika (Warsaw),
Vitaliy Nagirnyy (Krakow) – editor, Tomasz Pudłocki (Krakow) – editor,
Myroslav Voloshchuk (Ivano-Frankivsk)

Advisers:

Prof. Leontiy Voytovych (Lviv), Mariusz Bartnicki (Lublin)

Revision, translation and stenographic recording:
Magdalena Frączek, Halyna Poslavska, Yanina Ryier,
Arkadiusz Siwko, Andriy Stasiuk

Desktop publishing:

Inter Line SC, Piotr Hrehorowicz, Małgorzata Punzet

On cover:

front page:

The obverse of the medieval encolpion from Andrzej Koperski's excavations in Przemyśl,
photo by Magdalena Kośmider-Krzemińska

last page:

map „Rus' and Poland in the end of the 10th – the first half of the 11th c.”,
by Stsiapan Tsemuschau

Editorial board might not share contributors views and their opinions
are not to be identified with Editorial board's outlook.

Copying and reprinting without written permission
from the Editorial board is forbidden

©Copyright by the Jagiellonian University

©Copyright by the Society of the Friends of Learning in Przemyśl
Krakow 2019

ISSN 2353-219X

ISBN 978-83-61329-25-1

Editorial board

Zakład Historii Europy Wschodniej
Instytut Historii Uniwersytet Jagielloński
ul. Gołębia 13, p. 303, 31-007 Krakow

Дмитрий Добровольский, <i>Христиане или латинники: религиозный аспект восприятия поляков русскими книжниками XI–XIII вв.</i>	169
Мария Лавренченко, <i>Титулы и эпитеты правителей в русских летописях и польских хрониках XI–XIII вв.</i>	183
Vitaliy Nagirnyy, <i>„Lachowie” na Rusi w końcu XII – XIII wieku w świetle latopisów ruskich</i>	197
Василий Матвеев, <i>Керамические мозаики в декоре полов храмов Руси и Польши в XI–XIII вв. Вопрос о взаимном влиянии</i>	207
Aleksandra Sulikowska-Belczowska, <i>Wspólna tradycja. Kult Bogurodzicy i ikonografia maryjna na Rusi i w Polsce między X a XIV wiekiem – zarys problemu</i>	221
Алексей Мартынюк, <i>Русь и Польша на Эбсторфской карте XIII века: к вопросу о механизме ментальной картографии Средневековья</i>	233
Филипп Подберёзкин, <i>Христианские князья и духовные ордена: общее и различное во взаимоотношениях полоцкого князя Владимира и мазовецкого князя Конрада с пилигримами в Ливонии и Пруссии (первая половина XIII века)</i>	243
Олександр Головка, <i>Мазовецьке князівство в політиці волинських князів Данила і Василька Романовичів (40-ві – перша половина 50-х рр. XIII ст.)</i>	255
Діана Бугай, <i>„И блшеть Ворота прошли”: про битву руських та польських військ 1266 р.</i>	269
Ілля Паршин, <i>Вплив мору та голоду на перебіг русько-польських конфліктів XII–XIV століть</i>	279
Андрій Федорук, <i>Чому руські й польські війська не брали участі в битві під Мюльдорфом 1322 р.?</i>	287
Тимур Горбач, <i>Чи галицько-волинське рицарство брало участь у польсько-орденській війні 1327–1332 рр.?</i>	307
Янина Риер, <i>Образ Гедимина в польських і німецьких хроніках і белорусско-литовском летописании</i>	317

Vitaliy Nagirnyy
(Kraków)

Antroponimizacja etnonimu „ЛАХИ” na Rusi w XI–XIII w.

W artykule podjęto kwestię antroponimizacji etnonimu „ЛАХУ” na Rusi w XI–XIII w. Analiza latopisów, gramot na korze brzozonej i graffiti pokazuje, że odzwierciedleniem tego procesu było pojawienie się w społeczeństwie ruskim takich osobowych określeń jak „ЛАХ”, „ЛАШЬКО” i „ЛАХЕУ”. Ruskie źródła pisane dostarczają siedmiu tego przykładów. Szeroki zasięg geograficzny ich występowania – Kijów, Wyszogród, Nowogród, Halicz – pozwala przypuszczać, że zjawisko to objęło całą Ruś. Trudne do ustalenia jest, czy były to imiona, czy przezwiska lub przydomki. Z dużym prawdopodobieństwem mówić można, iż wywodziły się od wschodniosłowiańskiej nazwy Polaków – „ЛАХУ”. Mogły wskazywać zarówno na pochodzenie etniczne ich nosicieli, jak i na ścisłe ich związki z „ziemią lacką”.

W centrum uwagi badaczy, zajmujących się problemami kontaktów Rusi i Polski w X–XIII w., tradycyjnie znajdują się relacje między dynastiami rządzącymi¹ i konflikty wojskowe². Od niedawna uwagę historyków przykuwa

¹ Wymienię tutaj tylko najważniejsze prace: И. Линниченко, *Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия*, ч. 1: *Русь и Польша до конца XII века*, Киев 1884; B. Włodarski, *Polska i Ruś: 1194–1340*, Warszawa 1966; A. B. Головкин, *Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X – первой трети XIII вв.*, Киев 1988. Zob. także: V. Nagirnyy, *Проблеми історії галицько-волинських земель X–XIV століть у висвітленні польської історіографії міжвоєнного періоду (1918–1939)*, „Княжа доба: історія і культура”, 3, 2010, с. 331–362. Osobno warto wspomnieć o pracach, w których podejmowano kwestie rusko-polskich mariaży dynastycznych, przede wszystkim najnowsze: Л. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006; D. Dąbrowski, *Genealogia Mściśławowiczów. Pierwsze pokolenia (do początku XIV w.)*, Kraków 2008; Idem, *Genealogia Mstislavichей: Первые поколения (до начала XIV в.)*, пер. и вступ. слово к рус. изд. К. Ю. Ерусалімського и О. А. Остапчук, Санкт-Петербург 2015; M. Voloshchuk, *Ruthenian-Polish matrimonial relations in the context of the inter-dynastic policy of the house of Rurik in the 11th–14th centuries: selective statistical data*, „Codrul Cosminului”, 25, 2019, 1, p. 95–126.

² Zob. np.: N. Mika, *Najazd polsko-ruski na ziemię opawską w 1253 r.*, [in:] *Opava. Sborník k dějinám města*, t. 3, Opava 2003, s. 5–11; P. Żmudzki, *Najemnicy na Rusi i w krajach sąsiednich w X–XII w.*, „Kwartalnik Historyczny”, 111, 2004, 4, s. 5–28; Idem, *Władca i wojownicy: narracje o wodzach, drużynie i wojnach w najdawniejszej historiografii Polski i Rusi*, Wrocław 2009; A. Федорук, *Ярославська битва 1245 року: реконструкція віртуального зіткнення у боротьбі за „галицьку спадщину”*, [in:] *Прzemysł i ziemia przemyska w strefie wpływów ruskich (X – połowa XIV w.)*, pod red. V. Nagirnego i T. Pudlockiego, Kraków 2013, с. 125–144 (*Colloquia Russica. Series II*, vol. 1). Zob. też przyp. 1.

także wizerunek Polski i Polaków we wcześniejszej literaturze ruskiej³. Inne aspekty stosunków rusko-polskich natomiast pozostają faktycznie na marginesie wymienionych wyżej badań. Do nich należą i kontakty rusko-polskie na poziomie nieksiążęcych warstw społecznych. Taka sytuacja spowodowana jest przede wszystkim nikłym zainteresowaniem historyków tym problemem.

Dopiero w ostatnich latach pojawiły się opracowania, podejmujące kwestie przebywania Rusinów na dworach polskich⁴, węgierskich⁵ i czeskich władców⁶, a także poświęcone udziałowi ruskich i polskich elit w stosunkach politycznych Rurykowiczów z Piastami w XIII w.⁷ Ukazały się drukiem także pojedyncze studia o podróżach Węgrów na Rus⁸. Z kolei problem przebywania na ziemiach ruskich „Lachów”, nienależących do dynastii Piastów, do dnia dzisiejszego pozostaje *terra incognita*⁹.

³ Zob. np.: P. Żmudzki, *Kulturowy kontekst nazw „Polanie”, „Polacy”, „Polska” w średniowiecznej historiografii polskiej i ruskiej*, [in:] *Symboliczne i realne podstawy tożsamości społecznej w średniowieczu*, red. S. Gawlas, P. Żmudzki, Warszawa 2017, s. 165–219; A. Musin, *Polska Piastów i Ruś Rurykowiczów: nieuniknioność niemożliwych porównań (niektóre uwagi do badań komparatystycznych nad średniowieczną Europą Środkowo-Wschodnią)*, [in:] *Rus' and Poland (10th–14th centuries). Publication from the 9th International Scientific Conference, Przemyśl, December 5th–8th, 2018*, ed. V. Nagirnyy and T. Pudłocki, Kraków 2019, s. 95–121 (*Colloquia Russica. Series I*, vol. 9); И. Данилевский, *Образ поляков в древнерусской домонгольской литературе*, [in:] *Ibidem*, s. 151–167; Д. Добровольский, *Христиане или латинники: религиозный аспект восприятия поляков русскими книжниками XI–XIII вв.*, [in:] *Ibidem*, c. 169–181. Ciekawe spostrzeżenia na temat tytułatury władców polskich w latopisach ruskich przedstawiła ostatnio M. Ławrenczenko, zob.: М. Лавренченко, *Титулы и эпитеты правителей в русских летописях и польских хрониках XI–XIII вв.*, [in:] *Ibidem*, c. 183–196.

⁴ Zob. np.: M. Wołoszuck, *Rutheni in Polonia XI–XIII вв.: краткие очерки проблемы*, [in:] *Rurikids in dynastic relations: politics, customs, culture, religion (10th–16th c.)*. Publication after 4th International Conference, Mogilno, 14th–16th November, 2013, ed. V. Nagirnyy, Krakow 2014, c. 143–153 (*Colloquia Russica. Series I*, vol. 4); Idem, *Княгиня Груфіна Ростиславівна, її польський шлюб та ймовірне руське оточення двору*, [in:] *Галичина: науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*, вип. 28, Івано-Франківськ 2016, c. 12–19; Idem, *W kwestii obecności Rusinów na dworze księżnej Grzymisławy – wdowy (1227–1258) po księciu krakowsko-sandomierskim Leszku Białym*, [in:] *Tractu temporis. Ludzie – regiony – fakty. Księga jubileuszowa dedykowana Dr hab. Prof. UŁ Tadeuszowi Nowakowi*, red. T. Grabarczyk, A. Kowalska-Pietrzak, Łódź–Wieluń 2017, s. 25–65; Idem, *Єпископ Кракова Procopius de Russia (1292/93–1295 pp.)*. Умовна етнічність та генеалогічна належність, [in:] *Polska, Ruś i Węgry: X–XIV wiek*, red. D. Dąbrowski, A. Jusupović, T. Maresz, Kraków 2018, c. 99–129; Idem, *До питання присутності русинів при дворі княгині Агафії Святославівни (між 1207/1209–1247/1248) – дружини мазовецького князя Конрада*, [in:] *Inter Regnum et Ducatum. Studia ofiarowane Profesorowi Janowi Tęgowskiemu w siedemdziesiąt rocznicę urodzin*, red. P. Guzowski, M. Liedke i K. Boroda, Białystok 2018, c. 633–657; Idem, *Католицькі єпископи з династії Рюриковичів у XII–XIV століттях*, [in:] *Religions and beliefs of Rus' (9th–16th centuries)*. Publication from the 8th International Scientific Conference, Lviv, 5th–8th November, 2017, ed. V. Nagirnyy, Krakow 2018, c. 291–302 (*Colloquia Russica. Series I*, vol. 8); Idem, *Ruthenian court of the Rurik dynasty princess in the lands of the Piast dynasty of the 11th century: the attempt of the searching and reconstruction*, „Journal of Vasył Stefanyk PreCarpathian National University”, 5, 2018, 1, p. 35–45.

⁵ Zob. np.: Idem, *„Русь” в Угорському королівстві (XI – друга половина XIV ст.)*: суспільно-політична роль, майнові стосунки, міграції, Івано-Франківськ 2014.

⁶ Zob. np.: Idem, *„Русь” в чешских землях (Богемия, Моравия, Силезия) XI–XIV вв.: избранные проблемы*, [in:] *Rossica antiqua*, т. 2, Санкт-Петербург 2014, c. 3–42.

⁷ Zob. np.: M. Bartnicki, *Elita księstwa krakowsko-sandomierskiego wobec stosunków z księstwami ruskimi w XIII w.*, [in:] *Соціум*, вип. 7, Київ 2007, s. 9–25; A. Jusupović, *Udział elit Polski i Rusi w zawieraniu umów międzynarodowych w pierwszej połowie XIII wieku*, [in:] *Polska, Ruś i Węgry: X–XIV wiek*, red. D. Dąbrowski, A. Jusupović, T. Maresz, Kraków 2018, s. 5–88.

⁸ Zob. np.: М. Фонт, *Венгры на Руси в XI–XIII вв.*, [in:] *A se ego srebro. Zбірник праць на пошану члена-кореспондента НАН України Миколи Федоровича Котляра з нагоди його 70-річчя*, Київ 2002, c. 89–98.

⁹ Potrzebę badań nad przebywaniem Polaków na Rusi sygnalizowałem już niejednokrotnie. Zob. np.: W. Nagirnyy, *Polityka zagraniczna księstw ziem halickiej i wołyńskiej w latach 1198(1199)–1264*, Kraków 2011, s. 223, przyp. 494;

Wydawałoby się, że tak słabe zainteresowanie historyków przebywaniem na Rusi osób polskiego (nie książęcego) pochodzenia można by wytłumaczyć całkowitym milczeniem źródeł. Jednakże ich wnikliwe przebadanie otwiera pewne perspektywy badawcze¹⁰. Jedną z takich perspektyw jest analiza imion, przerwisk lub przydomków osób, występujących w źródłach ruskich. Niektóre z nich wyraźnie wskazują na obce pochodzenie ich nosicieli¹¹. Są to zarówno imiona, powstałe przez antroponimizację etnonimów jak i przerwiska lub przydomki, mające podłoże etniczne. Wśród nich wyróżnia się pewna grupa imion, przerwisk lub przydomków, wywodzących się od wschodniosłowiańskiego określenia Polaków – „Lachy” („Ляхи”), które wskazywać mogą na polskie korzenie lub na ścisły związek ich nosicieli z „ziemią lacką”. Jestem całkowicie świadom, że powiązanie takich osób z Polską ma charakter hipotezy. Wydaje się jednak, że są przesłanki dla takich przypuszczeń.

Nazwa „Ляхи” występuje już w najstarszym latopisie ruskim – *Powieści minionych lat* – w części wstępnej, opisującej rozsiedlenie się ludów słowiańskich¹². Przy notowaniu wydarzeń z X – początku XII w. „Ляхи” i „ziemia lacka” wymienieni zostali co najmniej 49 razy lub, jak słusznie zauważył Aleksandr Musin, częściej niż Waregowie, którzy położyli fundament organizacji państwowej w Europie Wschodniej¹³. Z kolei w *Latopisie kijowskim* „Ляхи” odnotowano co najmniej 34 razy¹⁴, a w *Latopisie halicko-wołyńskim* (*Kronice Romanowiczów*) – aż 140 razy¹⁵. Tak częste kontakty Rurykowiczów z państwem Piastów odzwierciedlić się mogły w społeczeństwie ruskim w antroponimizacji etnonimu „Ляхи”. Analiza zachowanych źródeł pozwala wyłonić kilka takich przykładów. Chodzi przede wszystkim o osoby, określone w ruskich latopisach,

Idem, *Поляки на Руси в XI–XII веках: перспективы использования русских летописей для изучения проблемы*, [in:] *Актуальные проблемы источниковедения: материалы V Международной научно-практической конференции к 110-летию Витебской ученой архивной комиссии, Витебск, 25–27 апреля 2019 г.*, редкол. А. Н. Дулов и М. Ф. Румянцева (отв. ред.) и др., Витебск 2019, s. 136–139. Zob. też: *Debate I. Ruthenians in Poland and Poles in Rus' in the 11th–13th centuries*, [in:] *Rus' and Poland (10th–14th centuries)*, s. 359–371. Wydawałoby się, że lukę częściowo uzupełnić może nowsza praca: В. Васильев, *Ляхи и поляки в языковой истории Новгородской земли*, [in:] *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, t. 66, Łódź 2018, s. 509–522. Ma ona jednak charakter ogólny, a okresowi XI–XIII w. poświęcono w niej zaledwie kilka akapitów.

¹⁰ Perspektywy wykorzystania latopisów ruskich omawiam w pracy: В. Нагирный, *Поляки на Руси в XI–XII веках*, s. 136–139.

¹¹ O tym szerzej: V. Nagirnyy, „*придоша къ Стополку ... Ляшко*”: Polak (?) na służbie u księcia kijowskiego Świętopelka, „*Rocznik Przemyski*”, 55, 2019 (w druku).

¹² *Ипатьевская летопись*, [in:] *Полное Собрание Русских Летописей* [dalej: ПСРЛ], т. 2, Санкт-Петербург 1908, стб. 4–5; Zob. też.: И. Данилевский, *Образ поляков в древнерусской домонгольской литературе*, s. 157–158.

¹³ А. Musin, *Polska Piastów i Ruś Rurykowiczów*, s. 106.

¹⁴ *Ипатьевская летопись*, стб. 286–288, 300, 306, 308, 313, 318, 384–388, 401, 405, 450, 497, 522, 533, 564, 571, 578, 612, 661–662, 666–667, 686–687, 689.

¹⁵ Zob. indeks nazw geograficznych i etnosów w: *Kronika halicko-wołyńska* (*Kronika Romanowiczów*), wyd., wstępem i przyp. opatrz. D. Dąbrowski, A. Jusupović przy współpracy I. Juriewej, A. Majorowa i T. Wilkuł, Kraków–Warszawa 2017, s. 706 (Seria: *Pomniki Dziejowe Polski = Monumenta Poloniae Historica. Seria II*, t. 16). Dane statystyczne podane bez uwzględnienia ewentualnego zakończenia latopisu (kroniki), w którym „Ляхи” również występują niejednokrotnie, zob.: Ibidem, s. 646–651.

gramotach na korze brzozy lub graffiti jako „Лаш”, „Лашько”, „Лашец”¹⁶. Wymienię je w kolejności chronologicznej.

ЛАШЬКО (Wyszogród (?), 1015 r.). Laszko odnotowany we wszystkich redakcjach *Powieści mionionych lat* pod rokiem 6523 (1015)¹⁷, a także (bez podania daty) w *Anonimowej Opowieści o męczeństwie i cudach Borysa i Gleba*¹⁸. Wymieniony przy opisie zabójstwa Borysa, syna wielkiego księcia kijowskiego Włodzimierza Światosławowicza jako jeden z możliwych sprawców przestępstwa: „шканьнии же оубицици [Borysa – V. N.] придоша къ Стополку. аки хвалу имуще безаконьници . суть же имена симъ законопресту(престу)пникомъ . Путьша Талець Єловичъ . Лашько”¹⁹.

Poświadczony okres działalności Laszko na Rusi przypada na jeden latopisarski 6523 (1015) r. Po tej dacie źródła więcej o nim nie wspominają. Prawdopodobnie należał do otoczenia księcia turowskiego, a później wielkiego księcia kijowskiego, Świętopełka. Być może był związany z podkijowskim Wyszogrodem lub mieszkał w nim²⁰. Mógł przybyć na Ruś wraz z córką Bolesława Chrobrego w 1013 r.²¹, w składzie misji biskupa kołobrzeskiego Reinberna²² czy jako zwykły najemnik²³. Nie wiadomo, czy rzeczywiście brał udział w zabójstwie Borysa²⁴ ani jaki był jego dalszy los.

¹⁶ W źródłach ruskich mogą być wymienione również inne osoby polskiego pochodzenia, które trudno zidentyfikować ze względu na podobieństwo ruskich i polskich imion. Problem ten wymaga osobnych studiów.

¹⁷ *Ипатьевская летопись*, стб. 121; *Лаврентьевская летопись*, [in:] *ПСРЛ*, т. 1, Ленинград 1926–1928, с. 135; *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*, [in:] *ПСРЛ*, т. 3, Москва 2000, с. 172, 556; *Радзивилловская летопись*, [in:] *ПСРЛ*, т. 38, Ленинград 1989, с. 59.

¹⁸ *Сказание о Борисе и Глебе*, подг. текста, пер. и комм. Л. А. Дмитриева, [in:] *Библиотека литературы Древней Руси*, под ред. Д. С. Лихачева, Л. А. Дмитриева, А. А. Алексеева, Н. В. Поньрко, т. 1: XI–XII века, Санкт-Петербург 1997 [http://lib2.pushkinskiydom.ru/tabid-4871, 01.07.2019].

¹⁹ *Ипатьевская летопись*, стб. 121.

²⁰ Układacze indeksu osobowego do wydania *Latopisu hipackiego* z 1908 r., uważali Laszko za wyszogrodzkiego bojara („Ляшко (Ляшью), бояр. вишгородський, убивца кн. Бориса Володимировича”). *Ипатьевская летопись*, index, hasło: Ляшко. W ślad za nimi: *Літопис Руський*, пер. з давньорус. Л. Є. Махновця, відп. ред. О. В. Мишанич, Київ 1989, index, hasło: Ляшко („бояр. вишгородський Святополка Ярополковича”). Z kolei w wydaniu *Повесть временных лет*, подг. текста, перевод и комментарии Д. С. Лихачева, Санкт-Петербург 1996, Laszko został całkowicie pominięty (zob. nr.: с. 471). Informacja latopisarska wskazywać może jedynie na powiązania Laszko z Wyszogrodem, ale nie daje podstaw do zaliczania go do warstwy bojarskiej. W literaturze naukowej spotykamy tezę, że po 1013 r. książe kijowski Włodzimierz Światosławowicz zabrał Świętopełkowi Turów i osadził go w Wyszogrodzie pod Kijowem, gdzie mógł łatwiej kontrolować skłonnego do buntu byłego księcia turowskiego. Zob. nr.: Л. Войтович, *Княжа доба на Русі: портрети еліти*, Біла Церква 2006, с. 242. Mogło by to wytłumaczyć powiązanie z Wyszogrodem przebywającego na służbie w Świętopełka Laszka.

²¹ Takie przyzupuszczenie jako pierwszy wyraził A. Karpow, zob.: А. Ю. Карпов, *Ярослав Мудрый*, Москва 2001, с. 94.

²² Misji Reinberga ostatnio sporo uwagi poświęcił K. Kollinger, *Polityka wschodnia Bolesława Chrobrego*, s. 45–47, 50–54, 61–153 (tam też literatura).

²³ Przykłady polskich najemników na Rusi nie są odosobnione, zob. nr.: *Ипатьевская летопись*, стб. 287, 571. В. Нагирный, *Поляки на Руси в XI–XII веках*, с. 138–139.

²⁴ Nowsze badania pokazują, że rozprawę nad Borysem uczynili Waregowie, a jej inicjatorem był nie Świętopełk lecz Jarosław Włodzimierzowicz. Zob.: Н. Н. Ильин, *Летописная статья 6523 года и ее источник*, Москва 1957; И. Н. Данилевский, *Древняя Русь глазами современников и потомков (IX–XII вв.)*, Москва 1999, с. 346–347. Zob. też: С. М. Михеев, „Святополкъ съде в Києвъ по отци”: Усобица 1015–1019 годов в древнерусских и скандинавских источниках, Москва 2009, с. 195–264. Por.: А. Poppe, *Spuszczina po Włodzimierzu Wielkim. Walka o tron kijowski 1015–1019*, „Kwartalnik Historyczny”, 102, 1995, 3–4, s. 8, przyp. 19, s. 16–17. Częściowo taką tezę potwierdza i sama *Powieść (Ипатьевская летопись*, стб. 120).

Nikłe informacje źródłowe nie pozwalają jednoznacznie mówić o pochodzeniu etnicznym Laszka²⁵, ani stwierdzić czy latopisarz ruski wskazał imię czy przezwisko omawianej osoby. Wydaje się jednak, że było to imię, powstałe przez antroponimizację etnonimu²⁶ i nawiązujące do wschodniosłowiańskiego określenia Polaków „Ляховѣ” czy też polskiego imienia „Lestek” (późniejsze „Leszek”). Nie wykluczone także, że „Лашько” to zdrobnienie imienia lub przezwiska „Лях”²⁷, wskazujące na przykład na młody wiek lub inne cechy jego nosiciela.

Володислав Лях (Kijów/Wyszogród, 1167–1172). Poświadczony okres działalności Władysława Lacha na Rusi to lata 1167–1172. Po raz pierwszy pojawił się na stronach *Latopisu kijowskiego* pod 6675 [1167] r. na wysokim stanowisku wojewody wielkiego księcia kijowskiego Rościsława Mściśławowicza. Według źródła ruskiego został on wysłany na czele oddziałów kijowskich do porohów dniewprowskich dla ochrony wracających z Bizancjum kupców ruskich, z czego skutecznie się wywiązał: „оувѣдавши Половци . ѿже кнѣзи не в любви живутъ . шедше в пороги начаша пакостити . Гречникомъ . и посла Ростиславъ . Володисла(вѣ) Лѧха с вои . и възведоша Гречники”²⁸. Po śmierci Rościsława Władysław przeszedł na służbę do rządzącego we Włodzimierzu na Wołyniu Mściśława Izjasławowicza i wsparł jego roszczenia do Kijowa. Być może był nawet jednym z inicjatorów osadzenia księcia w Kijowie²⁹. Po raz ostatni wzmiankowany w *Latopisie kijowskim* pod 6680 [1172] r. jako wojewoda księcia wyszogrodzkiego Dawida Rościsławowicza: „и посла [Давид – V. N.] Володислава Лѧха с Половци . по нѣмь [Mściśławowi – V. N.] . и постигоша а оу Борохова . и ту стрѣлавшеса с ними възвратишаса”³⁰.

Najprawdopodobniej określenie „Лях” było przydomkiem Władysława, ewentualnie przezwiskiem. Bez wątpienia miało podłoże etniczne. W latopisach ruskich w XI–XIII w. odnaleźć można co najmniej siedem znanych osób z imieniem Władysław (rus.: Володислав) i tylko jednego z nich nazwano „Лях”. Wydaje się prawdopodobne, że latopisarz celowo podkreślił polskie pochodzenie Władysława jako przeciwagę dla innych Władysławów ruskiego

²⁵ Wydaje się, że jedyną osobą w dotychczasowej literaturze, która zwróciła uwagę na problem etnicznego pochodzenia Laszka jest A. Карпов, zob.: А. Ю. Карпов, *Ярослав Мудрый*, Москва 2001, s. 94. Autor jednak ograniczył się tylko do stwierdzenia, że „Ляшко значит «поляк»”, nie zagłębiając się w bardziej szczegółową analizę tego problemu. W innych znanych mi opracowaniach naukowych osobie Laszka nie poświęcono żadnej uwagi, nie mówiąc już o jego pochodzeniu etnicznym. Zob., np.: Н. М. Тупиков, *Словарь древне-русских личных собственных именъ*, Санкт-Петербург 1903, s. 238, hasło: Ляшко; М. Wójtowicz, *Словарь древнерусских личных именований XI–XIV веков*, Poznań 2012, s. 82, hasło: Ляшко.

²⁶ T. Skulina, *Starosukie imiennictwo osobowe*, cz. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1973, s. 110. W tym miejscu chcę przekazać serdeczne wyrazy podziękowania dla Tatiany Wilkul, Igora Danilewskiego, Myrosława Wołoszczuka i Radosława Liwocha za cenne konsultacje.

²⁷ O tym szerzej, zob.: V. Nagirnyy, „придоша къ Стѣполку ... Лашько” (w druku, tam też przykłady zdrobnień imion ruskich).

²⁸ *Ипатьевская летопись*, стб. 526.

²⁹ Ibidem, стб. 532–533. Tutaj jest wymieniony jako „Володислав Воротиславич”. W redakcjach *Chlebnikowskiej* i *Pogodzińskiej* jako: „Въротиславич”. Ibidem, прим. 1.

³⁰ Ibidem, стб. 549. W redakcji *Pogodzińskiej*: „Водислава”. Ibidem, прим. 40.

pochodzenia. Dodatkowym argumentem na rzecz powiązań wojewody z Polską może być fakt, że imię Władysław, w jego pierwotnej formie Włodzisław, występowało w Polsce od 1085 r. i było jednym z najczęściej spotykanych wśród elit polskich³¹. Można się tylko domyślać okoliczności, w jakich ów „ЛѦХ” pojawił się na Rusi.

ЛѦШЬКО (Nowogród, lata 40.–60. XII w.). Występuje w nowogrodzkiej gramocie na korze brzozonej nr 999, datowanej na drugą ćwierć – połowę XII w., ewentualnie na lata 40.–60. tego stulecia. Jest to list od nieznanego bliżej Łuki do swojego ojca z rozporządzeniem, żeby Laszko, który służył u Tudora, sprzedał określoną liczbę zboża, przywiezionego do Nowogrodu z Torzka: „Ѡ Лоукѣ ко отьцеви. Высыпли вьрьшь оу Тудора, а 2 гривнѣ вѣдаи Акъшѣ – оу Тудоровѣи 2 гривнѣ вѣзьми. А повели, оти прода Лашьке вѣ роспоутѣ, Тудорове Лашьке. Новотъръжьскыхъ и жита и рѣжи 18 котль великихъ, а пшеницѣ 13 котль. Мѣри же, право ли ти естъ. И цѣлоую та. А наимитоу вѣдано ... оу 2 ногатѣ”³².

Z listu można wywnioskować, że Laszko mieszkał w Nowogrodzie, przebywał na służbie u niejakiego Tudora i zajmował się handlem zboża. Ciekawie, że autor wymienia Laszka dwa razy, skupiając uwagę na tym, że chodzi o osobę, powiązaną z Tudorem. Takie sprecyzowanie, być może, uzasadnione było istnieniem kilku osób o takim samym imieniu. Zdaniem wydawców dokumentu, jest duże prawdopodobieństwo, że Laszko z gramoty nr 999 i Lach z gramoty nr 1033 to jedna postać³³.

ЛѦХ (Nowogród, lata 60. – połowa lat 90. XII w.). Wymieniony w nowogrodzkiej gramocie na korze brzozonej nr 1033, datowanej na lata 60. – połowę lat 90. XII w. Dokument jest rozporządzeniem anonimowego autora dla nieznanego adresata o pobraniu od jednego z dłużników 3 lub 4 berkowców zboża³⁴ bądź 5 kun³⁵. W końcu dokumentu znajduje się zdanie: „А ЛѦХ ти знае”³⁶. Cały kontekst dokumentu pozwala uważać, że chodziło o konkretnego mieszkańca Nowogrodu, prawdopodobnie zajmującego się handlem zbożem. Być może był to wymieniony wyżej Laszko, występujący w gramocie nr 999³⁷.

ЛѦХ (Halicz, połowa lat 10. – połowa lat 20. XIII w.). Występuje w graffiti nr 375 cerkwi św. Pantelejmona w Haliczu. Tekst napisu, a także datowanie

³¹ Zob.: W. Taszycki, *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, [in:] *Rozprawy Polskiej Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny*, t. 62, Kraków 1915, nr 3, s. 104–105 (tam też szczegółowy wykaz chronologii występowania imienia do końca XIII w. i jego odmian).

³² В. Л. Янин, А. А. Зализняк, А. А. Гиппиус, *Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 2001–2014 гг.)*, т. 12, Москва 2015, с. 98.

³³ Ibidem, с. 99.

³⁴ Berkowiec – jednostka miary na Rusi, ok 163,8 kg.

³⁵ Kuna – początkowa skura kuny, wykorzystywana jako jednostka wartości. Od X w. moneta o wadze ok. 2 gramów srebra, wartości 1/25 hrywny, później – wartości 1/50 hrywny.

³⁶ В. Л. Янин, А. А. Зализняк, А. А. Гиппиус, *Новгородские грамоты на бересте*, т. 12, с. 132.

³⁷ Ibidem, с. 133.

wydarzeń, opisanych w nim, w literaturze naukowej traktowane są niejednoznacznie. Józef Peleński odniósł go do czasów rządów w Haliczu księcia Mścisława Mścisławowicza³⁸. Tatiana Roźdiestwienskaja i Oleg Ioanissian, spróbowali powiązać tekst graffiti z walką o tron halicki w latach 1187–1189³⁹. Z kolei Aleksej Gippisus wrócił do datowania J. Peleńskiego i odniósł napis do czasów księcia Mścisława Mścisławowicza⁴⁰, a Wiaczesław Kornijenko zawęził datowanie do połowy lat 10. – połowy lat 20. XIII w.⁴¹ Analiza treści graffiti pozwala zgodzić się z datowaniem W. Kornijenko.

W środowisku naukowym nie ma także zgody co do odczytania i traktowania graffiti⁴². Jeżeli chodzi o odczytanie treści dokumentu, to ostatnio w nauce dominują wersje A. Gippiusa i W. Kornijenko, różniące się tylko drobnymi szczegółami: „Въ кнѣжнѣ Мьстиславле, въ дережаву Игнатьву искали Лаха въ плотеники и не нашли; выкладеноє даль. А тому послуши попове стѣго Пантелѣмона: Лазорь, Семьюнъ, Матѣи, Стефанъ(ъ), Димитръ, Бѣданъ. А коназъ судиль не искати никому(же). (А) [и]же са услушають ...”⁴³; „Въ кн(а)ж(е)ниѣ Мьстиславле дережаву Игнатьву искали Лаха въ плотеники и не нашли выкладеноє даль а тому послуши попове ст(вато)го Пантелѣмона Лазорь Влѣзѣи Стефанъ Димитръ Б(о)гданъ а кѣназь судиль не искати никому а ѣже са услушають ...”⁴⁴.

Inaczej wygląda sprawa traktowania tekstu, przede wszystkim wyrazów „искали Лаха въ плотеники”. Zdaniem T. Roźdiestwienskoj, ów Lach stał na czele konfraternii ciesielskiej, która dostała zlecenie na wykonanie zamówienia administracji książęcej, pobrała zaliczkę, ale nie wywiązała się ze swoich zobowiązań. Wskutek powyższego Lach stanął przed sądem książęcym, jednak został usprawiedliwiony⁴⁵. W podobnym duchu wypowiedział się A. Gippius, z tą tylko różnicą, że uważał, że Lach wypłacił wymaganą od niego rekompensatę⁴⁶.

³⁸ J. Peleński, *Halicz w dziejach sztuki średowiecznej. Na podstawie badań archeologicznych i źródeł archiwalnych*, Kraków 1914, s. 32–33.

³⁹ O. M. Иоаннисян, Т. В. Рождественская, *Надпись с именами Мстислава и Игната на стене церкви св. Пантелеймона в Галиче в контексте политических событий конца XII в.*, [in:] *Труды Государственного Эрмитажа*, т. 46: *Архитектура и археология Древней Руси: материалы научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения М. К. Каргера (1903–1976)*, под ред. А. М. Гордина и др., Санкт-Петербург 2009, с. 213–216.

⁴⁰ А. А. Гиппиус, *Галицкие акты XIII в. из церкви св. Пантелеймона*, [in:] *Письменность Галицко-Волынского княжества: историко-филологические исследования*, J. Komendová a kol., Olomouc 2016, с. 50–56.

⁴¹ В. Корнієнко, *Епіграфіка сакральних пам'яток Галича (XII–XIX ст.)*, Івано-Франківськ 2018, с. 188–189 (*Галич. Серія 2*, вип. 3).

⁴² Wcześniejsze wersje odczytu graffiti, zob. w: А. А. Гиппиус, *Галицкие акты XIII в.*, с. 50–52.

⁴³ Ibidem, с. 56.

⁴⁴ В. Корнієнко, *Епіграфіка сакральних пам'яток Галича*, с. 185.

⁴⁵ Zob.: Т. В. Рождественская, *Древнерусские надписи на стенах храмов. Новые источники XI–XV вв.*, Санкт-Петербург 1992, с. 133. W nowszej pracy T. Roźdiestwienskaja we współautorstwie z O. Ioanissianem, radykalnie zmieniła podejście. Autorzy próbowali przesunąć opisane w graffiti wydarzenia na lata 1187–1189, powiązać ich z walką o Halicz między synami Jarosława Włodzimierzowicza, Włodzimierzem a Olegiem, a wspomnianego Lacha utożsamiać z księciem krakowskim Kazimierzem Sprawiedliwym. Zob.: O. M. Иоаннисян, Т. В. Рождественская, *Надпись с именами Мстислава и Игната*, с. 212–215. Hipotezę tę sprostował A. Gippisus, zob.: А. А. Гиппиус, *Галицкие акты XIII в.*, с. 53–54.

⁴⁶ А. А. Гиппиус, *Галицкие акты XIII в.*, с. 53–56.

Innego zdania jest W. Kornijenko. Według niego graffiti mówi tylko o sprawie sądowej przeciwko Lachowi, oskarżonemu o niespłacenie pewnego długu, ale nie daje podstaw, by wiązać go z cieślami. Przy pomocy świadków udowodniono, że dług został spłacony wcześniej, na podstawie czego Lach został uniewinniony⁴⁷. Badacz kijowski przypuszcza także, że Lach z graffiti 375 i Lachiec Staryncew z graffiti 763 mogą być jedną osobą⁴⁸. Analiza obu tekstów nie wyklucza takiej możliwości.

Niezależnie od tego, czego konkretnie dotyczył omawiany pozew sądowy, występujące w nim imię, ewentualnie przezwisko, Lach ma wyraźne zabarwienie etniczne.

Ляхец Старинцев (Halicz, połowa lat 10. – połowa lat 20. XIII w.). Znany z graffiti nr 763 cerkwi św. Pantelejmona w Haliczu, datowanego na okres od połowy drugiego do połowy trzeciego dziesięciolecia XIII w. Napis zachowany tylko częściowo. Można jednak ustalić, że nieznaną bliżej osobą w obecności kilku świadków odmówiła wypłaty „Ляхце[ви] Старинцев[и]”⁴⁹. Według W. Kornijenko, graffiti nr 763 jest ściśle związane z graffiti nr 375 i dotyczy tej samej sprawy sądowej. Zdaniem badacza kijowskiego, wymieniony tu Lachiec Staryncew może być utożsamiony z Lachem z wcześniejszego graffiti⁵⁰.

Лях (Nowogród, lata 80.–90. XIII w.). Występuje w nowogrodzkiej gramocie brzozowej nr 615, datowanej na lata 1280–1300. Dokument dotyczy odzyskania długu od osoby o imieniu Rusiło. Na samym początku listu podano imię jego wystawcy, a także adresata: „покланание . ѿ ла {хА} ха . къ Ѡлареви...”⁵¹. Jak widać z cytowanego fragmentu, Lach kierował swoje pisanie do Flara. W tym przypadku Lach to najprawdopodobniej imię własne, ponieważ trudno oczekiwać, żeby wystawca dokumentu podpisywał się przezwiskiem lub etnonimem. Trudno jednak ustalić, w jakim stopniu ów Lach był powiązany z „ziemią lacką”.

Reasumując, chciałbym podkreślić, że szeroki zasięg geograficzny występowania określeń osobowych „Лях”, „Лашько”, „Ляхец” – Kijów, Wyszogród, Nowogród, Halicz – pozwala uważać, iż było to zjawisko, obejmujące nie tylko jakiś konkretny region ale całą Ruś. Nie zawsze można ustalić czy określenia osobowe „Лях”, „Лашько”, „Ляхец”, występujące w źródłach, oznaczają imię, przezwisko czy przydomek. Z dużym prawdopodobieństwem jednak przypuszczać można, że wywodzą się od wschodniosłowiańskiego określenia Polaków

⁴⁷ В. Корнієнко, *Епіграфіка сакральних пам'яток Галича*, с. 186.

⁴⁸ Ibidem, с. 281.

⁴⁹ В. Корнієнко, *Документи канцелярії галицького князя*, [in:] *Галич: збірник наукових праць*, вип. 2, за ред. М. Волощука, Івано-Франківськ 2017, с. 95–96; Idem, *Епіграфіка сакральних пам'яток Галича*, с. 280.

⁵⁰ Idem, *Епіграфіка сакральних пам'яток Галича*, с. 281.

⁵¹ *Древнерусские берестяные грамоты*, [in:] <http://gramoty.ru/birchbark/document/show/novgorod/615/> [27.06.2019]. Zdaniem A. Zalizniaka, występowanie w imieniu podwójnej sylaby „ха” pojawiło się wskutek zwykłej pomyłki autora listu. Zob.: А. Зализняк, *Древненовгородский диалект*, 2-е изд.: переработанное с учетом материала находок 1995–2003 гг., Москва 2004, с. 499.

„ЛАХИ” i wskazują na pochodzenie etniczne ich nosicielei lub świadczą o ścisłych powiązaniach z „ziemią laską”.

*

Vitaliy Nagirnyy, *Anthroponymization of the ethnonym „ЛАХИ” in Rus’ in the 11th–13th centuries*

The article deals with the problem of anthroponymization of the ethnonym „ЛАХИ” in Rus’ in the 11th–13th centuries. The analysis of the annals, birch bark manuscripts and graffiti shows that the appearance of such personal designations as „ЛАХ”, „ЛАШЬКО” and „ЛАХЕЦ” in the mediaeval Rus’ society was the reflection of this process. There are seven such examples in Rus’ narrative sources. Their mention is of the wide geography – Kyiv, Vyshhorod, Novgorod, Halych – and it suggests that this phenomenon covered the whole Rus’. It is difficult to determine when it came to a name, and when to a nickname. With high probability one can assume that all seven examples were derived from the East Slavic name of the Poles – „ЛАХИ”. This may indicate both the Polish origin of these names or nicknames owners, as well as their relations with Polish lands.